

मानेभन्ज्याङ गाउँपालिका

कोशी प्रदेश, ओखलढुंगा

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: ३

संख्या: ३

मिति: २०८०/०२/०५

भाग- ३

मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकाको जलवायुमैत्री एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०८०

प्रस्तावना: मानवीय क्रियाकलापले सिर्जित जलवायु परिवर्तनका कारणबाट पारिस्थितिक प्रणालीहरूको सन्तुलन विग्रन गएको छ । भू-स्खलन, नदी किनारा कटान, भू-उत्पादकत्वमा हास, पानीको स्रोतहरू सुक्दै जाने, अतिवृष्टि, अनावृष्टि जस्ता समस्याहरूले समग्र वन, कृषि प्रणाली, जैविक विविधता तथा मानव जनजीवनमा नाकरात्मक प्रभाव पारेको छ । वातावरण संरक्षण र विकासबीच समुचित सन्तुलन

कायम हुन सकेको छैन । तीनै तरकारका सरकार, सहकारी तथा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने विकास निर्माणका क्रियाकलापहरूलाई दिगो, वातावरणमैत्री तथा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुग्ने गरी लाभदायी बनाउन आवश्यक देखिएको छ,

वातावरणमैत्री दिगो विकास, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, पारिस्थितिकीय प्रणालीको उत्थानशीलता विकास, स्थानीय समुदायको दिगो जिविकोपार्जन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा प्रतिकूल वातावरणीय असरलाई न्यूनीकरण गर्ने विषय बहु क्षेत्रगत र बहु आयामिक भएको र तीनवटै तहका सरकार, निजी तथा सहकारी क्षेत्र, विकास साझेदारबीचको समन्वयलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक देखिएकोले

जलाधार क्षेत्रलाई कार्यक्रम सञ्चालनको ईकाईको रूपमा लिई आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई योजनावद्ध तथा एकीकृत रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिएको र एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कृयाकलापहरूको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कनको लागि उपयुक्त समन्वय संयन्त्र सहितको व्यवस्था गर्न बाञ्छनिय रहेकोले,

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा (७) तथा दफा १०२ को उपदफा (२) बमोजिम मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकाको गाउँ सभाले यो निर्देशिका बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस निर्देशिकाको नाम “ मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकाको जलवायुमैत्री एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०८०” रहेको छ ।

(२) यो निर्देशिका मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकाको राजपत्रमा प्रकाशन भएका मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. पृष्ठभूमि तथा निर्देशिकाको औचित्य: (१) ओखलढुङ्गा जिल्लाको उत्तर पश्चिममा साविकको मोला, वाक्सा, उवुं, केतुके, मानेभन्ज्याङ, थाक्ले,

टोकसेल र माधवपुर गा.वि.स हरु मिलाई पूर्वमा दुधकोशी नदी र खोटाङ्ग जिल्ला, पश्चिममा सुनकोशी गाउँपालिका उत्तरमा सिद्धिचरण नगरपालिका र दक्षिणमा सुनकोशी र मोलुङ्ग खोलाको चारकिल्लाभित्र १४६.४४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । समुन्द्र सतहबाट २७५ मिटर देखि २१९८ मिटर सम्म फैलिएको यस गाउँपालिकामा उष्ण, शमशितोष्ण र शीतोष्ण हावापानी पाईन्छ । बार्षिक वर्षा ११५५ देखि १६६० सम्म हुने गर्दछ भने औषत तापक्रम १२ देखि १६ डिग्री सेन्टिग्रेड हुने गर्दछ । धेरैजसो भू-भागमा २० देखि ४० डिग्री भिरालोपना रहेको छ । गाउँपालिकामा कृषि क्षेत्र ९७.९९ वर्ग किलोमिटर, झाडी तथा बुट्यान ८.८ वर्ग किलोमिटर, वन क्षेत्र १०.०४ वर्ग किलोमिटर, बाझो जमिन ११.९० वर्ग किलोमिटर र नदी तटीय क्षेत्र ६.२० वर्ग किलोमिटर, घाँसेमैदान ११.५१ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । दक्षिण ढलानमा सल्लाको वन छ भने उत्तरी ढलानमा उत्तिस, चिलाउने, कटुश जस्ता प्रजातिको मिश्रित वन रहेको पाईन्छ ।

दुधकोशी जलाधार क्षेत्रमा पर्ने यस गाउँपालिकाका प्रमुख खोला तथा सुष्म जलाधार क्षेत्रहरुमा मोलुङ्ग खोला, भालु खोला, लुजो खोला आदि पर्दछन् । माटोको गहिराई कम छ भने अधिकाँश भू-भाग भिरालो जमिनमा अवस्थित भएकोले वर्षातको पानीले माथिल्लो सतहको माटोको क्षयिकरण भएको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा डोलोमाईट र चुनढुङ्गा मिसिएको सिष्ट, चुनढुङ्गा, निस सिस्ट, क्वार्जाईट र फाईलाईट जस्ता चट्टानहरु पाईन्छन् ।

कूल ४७८५ घरधुरी रहेको यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९५९७ रहेको छ । जसमध्ये पुरुषको संख्या ९३८० रहेको छ भने महिलाको १०२१७ रहेको छ । गाउँपालिकामा राई, मगर, क्षेत्री, ब्राहमण, नेवार, तामाङ्ग, कामी, सार्की, परियार, भुजेल, माझी, सार्की जातिको बसोबास रहेको छ । कूल जनसंख्या मध्ये ४६ प्रतिशत हिन्दु, ४८ प्रतिशत किराँत,

४ प्रतिशत बौद्ध र २ प्रतिशत क्रिश्चियन धर्म मान्ने मानिसहरु रहेका छन् । मातृभाषाको रूपमा बोलिने प्रमुख भाषाहरुमा नेपाली, राई, मगर, तामाङ, नेवारी र भुजेल भाषा मुख्य छन् ।

गाउँपालिकाका ६४.४९ प्रतिशत घरधुरीहरु कृषि पेशामा संलग्न छन् । खाद्य सुरक्षाको दृष्टिकोणले हेर्दा ३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने घरधुरीहरु ३९.३३ सरशत र ६ महिना सम्म मात्र खान पुग्ने घरधुरीहरु २९.३६ प्रतिशत रहेका छन् । गाउँपालिकाबाट पशुपंक्षि, तरकारी, मसला, जडीबुटी, वन पैदावारहरु निर्यात हुने गरेको छ । प्रत्यक्ष रोजगारमा संलग्न महिलाहरुको अनुपात २ प्रतिशत मात्र रहेको छ । सम्पत्तिमा महिलाको पहुँच २० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । मकै, कोदो, धान, गहुँ र आलु गाउँपालिकामा उत्पादन हुने प्रमुख खाद्यान्न बालीहरु हुन । तरकारी बालीहरुमा गोलभेडा, काउली, वन्दा, मुला, गाजर, रायो हुने गरेको छ । जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक प्रकोपबाट कृषिमा क्षति पुग्नु, सिचाईयोग्य जमिनको कमि हुनु, खेतीपाती परम्परागत निर्वाहमुखी हुनु, युवामा कृषि पेशाप्रतिको आकर्षण घट्नु, वन्यजन्तुबाट कृषिबालीमा क्षति पुग्नु कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरुको रूपमा देखिएको छ । कृषि क्षेत्रको समोचित विकासका लागि पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी व्यावयिक उत्पादन, कृषिको व्यावयिकरण, जलवायु परिवर्तन उत्थानशील बालीनालीको विविधिकरण, सिचाईका प्रविधिहरुको विकास, कृषि प्रविधि तथा किसानहरुको क्षमता विकास, भण्डारण स्थल निर्माण तथा सञ्चालन, एकीकृत पशुपालन तथा कृषि कार्यको प्रवर्द्धन, कृषि सडकहरुको स्तरोन्नति तथा मर्मत संभार, स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण, कृषि स्रोतमा महिला तथा लक्षित वर्गको पहुँच अभिवृद्धि जस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको कूल भू-भागमध्ये ५७ प्रतिशत क्षेत्र वनजंगले ढाकेको छ । कूल वन क्षेत्र मध्ये ३७ प्रतिशत वन क्षेत्र सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गरिएको छ । गाउँपालिकामा हाल सम्म ५५ वटा सामुदायिक वनको ५०१२.४१ हेक्टर हस्तान्तरण भएको छ । वनमा खयर, साल, खोटे सल्ला, उत्तिस, चिलाउने जस्ता प्रजाति वढी मात्रामा रहेका छन् भने चिराईतो, सुनाखरी, वन लसुन, कुरिलो, ऐसेलु, टिमुर, रुद्राक्ष, गुर्जो, पाखनभेद जस्ता गैर कष्ट वन पैदावार पाईन्छन् । गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने ८६.१२ प्रतिशत घरधुरीहरूले खाना पकाउनको लागि दाउराको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । दाउराको प्रमुख स्रोत सामुदायिक वन तथा निजी वन हुन । वन क्षेत्रबाट काठ, दाउरा, स्याउला, पतकर, सङ्कलन हुने गरेको छ ।

सिंचाई तथा खानेपानीको उपलब्धतामा कमी, भू-स्खलन, पहिरो र खडेरी, हुरी वतास, वन डढेलो, वन्यजन्तु तथा रोगब्याधिले कृषि बालीमा पुर्याउने नोक्सानी, तुसारो यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन । भिरालो जनिमन तथा सुख्खा क्षेत्र भएको हुँदा वन क्षेत्रको उत्पादकत्व न्यून रहेको छ । ग्रामिण सडक लगतयका पूर्वाधार निर्माणबाट हुने वन क्षेत्रको क्षति, चोरी शिकार, वन डढेलो र वन्यजन्तुबाट हुने कृषि बालीको क्षति वन क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू हुन । पानीको उपलब्धता एवं खडेरी प्रतिरोधका लागि पानी व्यवस्थापनको लागि रिजर्भ ट्याङ्की सहितको वलेसी पानी सङ्कलन प्रविधि जडान, प्लाष्टिक टंकी सहित थोपा सिंचाईको प्रयोग, प्लाष्टिक पोखरीमा पानी सङ्कलन, आकाशे पानी सङ्कलन प्रयोग जस्ता उपायहरू अपनाईएको छ । गाउँपालिकामा जलवायु प्रतिरोधी कृषि प्रणालीको विकास एवं पानी किफायती कृषि प्रविधिको विकास गरी खानेपानी तथा सिंचाईमा उपयोग गर्न आवश्यक देखिन्छ । विपद् प्रतकार्यका गाउँपालिकाले लागि मानव संसाधन तथा संस्थागत विकास, भौतिक पूर्वाधार विकास, प्राकृतिक स्रोत संरक्षण, विपद् प्रतिरोधी जिविकोपार्जन, आपतकालीन पूर्वतयारी, विपद् जोखिम

न्यूनीकरणलाई नीति, योजना तथा कानूनहरूमा मूलप्रवाहीकरण जस्ता कार्यहरू गर्दै आएको छ । गाउँपालिका अध्यक्षको संयोजकत्वमा गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति र वडा अध्यक्षको संयोजकत्वमा वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ । विपद् जोखिम न्यूनीकरणको क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरी स्रोत साधन सम्पन्न गराउन आवश्यक देखिएको छ ।

(२) जलाधार व्यवस्थापनको कार्य गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोत, माटो, खनिज तथा खानी, कृषि, वन, भौतिक पूर्वाधार, मानव संसाधनको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापनको विषय भएको हुँदा माथि उपदफा १ मा औल्याईएका समस्या तथा चुनौतिहरूलाई संबोधन गर्ने गरी जलवायु उत्थानशील, दिगो जिविकोपार्जनमुखी, लैङ्गिक तथा समाजिक समावेशीकरण सहितको एकीकृत योजना तयारी, कार्यान्वयन एवं अनुगमन गर्न कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले यो निर्देशिका तयार गरी लागु गरिएको छ ।

३. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

- (क) "गाउँपालिका" भन्नाले मानेभन्ज्याङ गाउँपालिका सम्झनु पर्दछ ।
- (ख) "वातावरण" भन्नाले प्राकृतिक, साँस्कृतिक र सामाजिक प्रणाली, आर्थिक तथा मानवीय क्रियाकलाप, यिनका अवयवहरू तथा ती अवयवहरूको बीचको अन्तरक्रिया तथा अन्तरसम्बन्ध सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) "जलवायु परिवर्तन" भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकृतिक रूपमा हुने जलवायुको उतारचढावका अलावा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा मानवीय क्रियाकलापले वायुमण्डलको वनौटमा हुने फेरबदलका कारण पृथ्वीको जलवायुमा क्रमश देखा पर्ने परिवर्तन सम्झनु पर्दछ ।
- (घ) "भू तथा जलाधार संरक्षण" भन्नाले बाढी, पहिरो, भू-क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट कुनै क्षेत्रलाई नष्ट हुनबाट रोक्न वा बचाउने तथा

पानीको आयतन र बहावलाई सामान्य स्थितिमा राख्ने वा पानीको बहावलाई धमिलो हुन नदिई स्वच्छता बनाई राख्ने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(ड) "जलाधार क्षेत्र" भन्नाले पानी बहावको ढलो जहाँ पानी बग्दै एक निश्चित नदी, खोलामा मिसिई साझा विन्दुबाट बाहिर हुन्छ, त्यस्तो क्षेत्रलाई जनाउँछ ।

(च) "एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन" भन्नाले जल, जंगल, जमीन, तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतहरूको सन्तुलित र दिगो व्यवस्थापन गर्दै पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने विषयलाई जनाउँदछ ।

(छ) "एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना" भन्नाले निश्चित अवधिको लागि एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा वातावरण व्यवस्थापनका का क्रियाकलापहरूलाई समेटेर तोकिएको प्रकृया पुरा गरी तयार गरिएको दस्तावेजलाई सम्झनु पर्दछ ।

(ज) "न्यूनीकरण" भन्नाले मानवीय कृयाकलापको कारण हुने हरितगृह ग्याँसको उत्सर्जन घटाउने वा रोक्ने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(झ) "जैविक विविधता" भन्नाले पारिस्थितिकीय प्रणाली (ईको सिस्टम) को विविधता, प्रजातीय विविधता (स्पेशिज डाईवर्सिटी) तथा बंशाणुगत विविधता (जेनेटीक डाईवर्सिटी) सम्झनु पर्दछ ।

(ञ) "अनुकूलन" भन्नाले जलवायु परिवर्तनको सम्भाव्य असर र जोखिमको आंकलन गरी थप हानी नोक्सानी रोकथाम वा न्यूनीकरण गर्ने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(ट) "उत्सर्जन" भन्नाले कुनै निश्चित क्षेत्रबाट निश्चित समय अवधिमा वातावरणमा हरितगृह ग्याँस वा अन्य कुनै ग्याँस, धुँवा, वा धुलो निष्काशन हुने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(ठ) "वातावरणीय सेवा" भन्नाले पारिस्थितिकीय प्रणालीबाट प्राप्त हुने कार्वन सेवा, जैविक विविधताको संरक्षण, जलाधार तथा जलचक्र प्रणाली, पर्यापर्यटन र वस्तु तथा सेवाबाट प्राप्त हुने लाभ सम्झनु पर्दछ ।

(ड) "जलवायु परिवर्तन समयानुकूलन" भन्नाले जलवायु परिवर्तनले पारेको असरलाई कम गरी वातावरण र पारिस्थितिक प्रणालीलाई पुरानै प्राकृतिक अवस्थामा लैजान गरिने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(ढ) "जोखिम न्यूनीकरण" भन्नाले प्रकोपमा हुन सक्ने विनासलाई ठिकसंग आँकलन गर्ने र विपद्का समयमा तीनका असरहरूलाई कम गर्ने र त्यसका लागि ठिक योजना तथा उपायहरूका छनोट गर्ने कार्य सम्झनु पर्दछ ।

(ण) "स्थानीय तह" भन्नाले नेपालका संविधानको धारा ३०६ (ढ) अनुसारको गाउँपालिका वा नगरपालिका सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद-२

जलाधार व्यवस्थापनको जिम्मेवारी, तथा योजनाको कार्यान्वयन प्रकृया

४. गाउँपालिकाले संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने: (१) जलाधार क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन र जलाधार क्षेत्रसंग अन्तरसम्बन्धित दिगो विकास निर्माण, जैविक विविधता संरक्षण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन एवं समयानुकूलन तथा उत्थानशीलता विकास, विपद् जोखिम न्यूनीकरण, समुदायको जिविकोपार्जन सहयोग लगायतका स्थानीय तहको अधिकारसंग सम्बन्धित अनुसूची-१ बोजिमका विषयमा गाउँपालिकाले दीर्घकालीन, मध्यकालीन योजना बनाई एकीकृत रूपमा संरक्षण, व्यवस्थापन तथा सदुपयोग गर्नेछ ।
५. जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सहयोग गरिने: (१) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको निजी स्वामित्वको जग्गामा जग्गाधनी वा भोगचलन गर्ने व्यक्ति वा संस्थाले बाढी, पहिरो, भूक्षय, जस्ता प्राकृतिक प्रकोप

रोकथाम वा नियन्त्रण गर्ने, गल्छी नियन्त्रण, गह्रा सुधार, कुलो सहायक कूलो, ढल, टेवा दिने प्रखाल, बायो ईन्जिनियरिङ्ग, संरक्षण पोखरी, जस्ता जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित संरचना निर्माण गर्दा आवश्यक पर्ने ज्ञान, प्राविधिक सेवा, र आर्थिक सहयोग चाहेमा अनुसूची-२ बमोजिमको निवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) यसरी गाउँपालिका समक्ष निवेदन पेश भएमा गाउँपालिकाले आफ्नो योजना तथा स्रोतसाधन प्रयोग गरी आवश्यक आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नेछ । गाउँपालिकामा स्रोत उपलब्ध नभएमा जलाधार संरक्षणको क्षेत्रमा काम गर्ने प्रदेश तथा संघीय कार्यालय एवं विकास साझेदारसंग समन्वय गरी आर्थिक एवं प्राविधिक स्रोत साधन जुटाउन सहजीकरण गर्नेछ ।

६. योजना कार्यान्वयन गर्दा सहमति लिनुपर्ने: (१) आयोजना कार्यान्वयनको लागि गठित उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था, सहकारी क्षेत्र, निजी क्षेत्रले गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थानीय तहको अधिकारसंग सम्बन्धित विषयमा योजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा गाउँपालिकालाई जानकारी गराई सहमति लिई एकीकृत एवं समन्वायत्मक ढंगले सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) सहमित लिंदा अनुसूची-३ बमोजिमको निवेदनसाथ विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तथा कार्यक्रम, डिजाईन तथा लागत अनुमान, आर्थिक एवं प्राविधिक स्रोत साधनको उपलब्धता, कार्यान्वयन गर्ने संस्था समेतको विवरण संलग्न राखि पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाले पेश भएका योजना तथा कागजातहरूको अध्ययन गरी आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित वडा कार्यालयहरूसंग राय परामर्श लिई कार्यक्रम सञ्चालन सहमति प्रदान गर्नेछ ।

७. संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट सञ्चालन हुने योजनाको कार्यान्वयन: (१)
माथि उपदफा ६ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार अन्तर्गतका कार्यालयहरु, आयोजना तथा परियोजना तथा अनुदानबाट सञ्चालन हुने योजनाको हकमा योजना तयारी तथा कार्यान्वयन गर्ने प्रकृया पहिलेनै निर्धारण गरेको भएमा गाउँपालिकाले सोही प्रकृया बमोजिम आयोजना कार्यान्वयनमा समन्वय, सहजीकरण तथा सहयोग गर्नेछ ।

(२) उपदफा १ बमोजिमको समन्वय, सहजीकरणको लागि गाउँपालिकाले योजना कार्यान्वयन विधि, समयतालिका, बजेट लागूतको विषयमा जानकारी प्राप्त गर्न संघ तथा प्रदेश सम्बद्ध सम्बन्धित निकायलाई अनुरोध गर्नेछ ।

परिच्छेद-३

एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन

८. आधारभूत तथ्याङ्कहरुको व्यवस्थापन(१) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित निजी घर परिवारको लागत, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, साँस्कृतिक तथा धार्मिक महत्वका सम्पदा, सार्वजनिक तथा सामुदायिक संरचना, सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ती जग्गाको लागत, खुला क्षेत्र, घाट, चोक, पाटी पौवा, धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्थल, डाँडापाखा, चरन क्षेत्र, पानीको मूल, पोखरी, तलाउ, कुवा, धारो, ढुङ्गेधारा, बाटो, सडक, पुल पुलेसा, कुलो, नहर, पानी घट्ट, मिलको तथ्याङ्क वडा कार्यालयले अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

(२) वडा कार्यालय तथा गाउँपालिकाले तयार गर्ने वडा बस्तुगत प्रोफाईलहरुमा उपदफा (१) बमोजिमका तथ्याङ्कहरुको अलावा, तापक्रम तथा वर्षाको विवरण, उपलब्ध जैविक विविधता, सामुदायिक वन, कृषि वन,

निजी वन, नदी प्रणाली, जलाधार तथा सुक्ष्म जलाधार क्षेत्रको विवरण समेत उल्लेख गरिनेछ ।

(३) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र एकीकृत जलाधार योजना तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकाको भू-धरातलीय स्वरूप एवं भौगोलिक विविधता, विकास पूर्वाधारहरूको उपलब्धता, जलवायु परिवर्तन, पहिरो तथा भू-स्खलन जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू, उपलब्ध जैविक विविधता, पारिस्थिकीय एवं वातावरणीय सेवा, जलाधार क्षेत्रको सामाजिक-आर्थिक एवं साँस्कृतिक अवस्था, जिविकोपार्जन तथा आयआर्जनका अवसरहरू, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण आदिको वस्तुगत रूपमा विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा गरिनेछ ।

९. एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा: (१) प्राकृतिक तथा मानवजन्य कृयाकलापहरूबाट उत्पन्न बहु प्रकोप तथा विपद्हरू, पारिस्थितिकीय प्रणालीबाट उपलब्ध हुन सक्ने सेवा, जलाधार क्षेत्रको भू-धरातलीय अवस्था, जलाधार क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व र स्थानीय जनताको आवश्यकताको आधारमा गाउँपालिका भित्रको जलाधार-उप जलाधार तथा सुक्ष्म जलाधारहरू पहिचान गरी अनुसूची-४ बमोजिमको एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना बनाई सोको आधारमा बार्षिक योजना तर्जुमा गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

(२) योजना तर्जुमा गर्दा प्रथामिकता प्राप्त जलाधारमा उपल्लो तटीय क्षेत्रको संरक्षणलाई विशेष प्रथामिकता दिई तल्लो तटीय र उपल्लो तटीय क्षेत्रको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गरी त्यस्तो अन्तरसम्बन्धबाट स्थानीय समुदाय एवं समग्र पारिस्थितिकीय प्रणाली लाभान्वित हुने, जलवायु उत्थानशीलता विकास, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको दिगोपना कायम हुनेगरी कार्यक्रमहरू छनौट गरिनेछ ।

(३) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा अनुसूची-५ मा उल्लिखित आधारहरूमा वृहत्तर जलाधार, जलाधार, उप-जलाधार र शुष्म जलाधार पहिचान तथा प्रथामिकीकरण गरी देहाय बमोजिमका जनसहभागितमूलक कार्यक्रमहरू समावेश गरिनेछ ।

(क) वर्षातमा परेको पानी सङ्कलन गर्न Rain Water Harvesting प्रविधिको विस्तार, पानी भण्डारणको लागि पोखरी, रिजर्भ ट्याङ्की निर्माण, लिफ्ट प्रणाली, मुहान संरक्षण, फोहरा सिंचाई, संरक्षण पोखरी निर्माण जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन;

(ख) भू-क्षय, पहिरो, भू-स्खलन, सुख्खा, आगलागी तथा बाढी, नदी कटान जस्ता प्रकोपहरूबाट क्षतिग्रस्त भूमिको पहिचान गरी न्यूनीकरण, रोकथाम तथा उत्थानशीलता विकास;

(ग) पानीको स्रोत सुक्दै जाने क्रमलाई व्यवस्थापन गर्न पानीको मुहान संरक्षण, संरक्षित जलाधार क्षेत्रको रूपमा व्यवस्थापन, जल भरण, वनको संरचना परिवर्तन गरी कोणधारी वन भएका वनहरूलाई चौडापाते वनको रूपमा विकास गर्ने जस्ता कृयाकलापहरू सञ्चालन;

(घ) ग्रामीण सडक, नहर, सिंचाई कूलो, पुल, भवन, तथा अन्य विकासका पूर्वाधारहरू निर्माण गर्दा हुन सक्ने सम्भावित नकारात्मक असरलाई न्यूनीकरण गर्न संरक्षणमुखी कार्यक्रम, वायो ईन्जिनियरिङ्ग प्रविधिलाई एकीकृत रूपमा सञ्चालन;

(ङ) भिरालो तथा हैसियत कम भएको वन क्षेत्र र नदी उकास जमिनमा गह्रा सुधार तथा उपयुक्त खेती प्रणालीको विकास;

(च) संरक्षण खनजोत, भिरालो जमिनमा कृषि प्रविधि, छाप्रो तथा चक्रिय बाली, बहुबाली, बायोचार, भिरालो जमिनमा झाडीको लहर, कम्पोष्ट तथा गोठेमल, एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन;

(छ) स्थानीय तहको नेतृत्वमा समुदाय परिचालन गरी समुदायमा आधारित पहिरो, खडेरी, आगलागी जस्ता विपद् वस्थापन;

(ज) विपद् व्यवस्थापनका लागि बाली तथा पशु विमा, वाँस रोपण, संरक्षण वृक्षारोपण, समुदायमा आधारित विउ बैङ्क, तटवन्ध तथा चेक ड्याम निर्माण;

(झ) सार्वजनिक तथा खाली जग्गामा डालेघाँस, फलफुल, बहुबर्षिय नगदेवालीको विकास एवं विस्तार गरी हरियाली प्रवर्द्धन तथा जमिनको पानी वहन क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम;

(ञ) दुर्लभ तथा सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पति, पानीको स्रोत जस्ता विशेष पारिस्थितिकीय प्रणालिको पहिचान तथा संरक्षण संरक्षित जलाधारको रूपमा व्यवस्थापन;

(ट) भूक्षय नियन्त्रणको लागि हाँगा मुठा फ्यासिन, पेलिसेड, गल्छी नियन्त्रण जस्ता कार्यक्रमहरू

(४) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धीत दीर्घकालीन, आवधिकतथा बार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय वडा तथा सम्बद्ध सरोकारवालाहरूसंग छलफल तथा अन्तरक्रिया गरिनेछ ।

(५) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय वृद्धिजीवी, विषय विज्ञ, अनुभवि, जलाधार विज्ञ, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित, युवा, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागति गराईनेछ ।

(६) जलाधार व्यवस्थापन योजनामा स्रोतको पूर्वानुमान, आयोजनाको प्रथामिकीकरण, योजना कार्यान्वयन तालिका, योजना कार्यान्वयनसंग सम्बद्ध सरोकारवाला तथा जिम्मेवारीर अनुगमन तथा मुल्याङ्कनको व्यवस्था समेत राखिनेछ ।

१०. स्रोत साधनको व्यवस्था तथा योजना कार्यान्वयन (१) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाले प्रस्तावित कार्यक्रमहरूलाई गाउँपालिकाको विषयगत योजना, बार्षिक योजना, खर्च संरचनामा आन्तरिकीकरणगरी कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(२) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाले आन्तरिक स्रोतको अलावा वित्तिय समानीकरण अनुदान, सःशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान, विशेष अनुदान मार्फत संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने स्रोत साधन परिचालन गर्नेछ ।

(३) गाउँपालिकाले एकीकृत जलाधार योजना कार्यान्वयनका लागि प्रदेश तथा संघीय सरकार, विकास साझेदार, सहकारी, नागरिक समाज, निजी क्षेत्र, दातृ निकाय, सामाजिक उत्तरदायित्व वहन गर्ने संस्था, कार्वन व्यापार तथा वातावरणीय सेवाबाट प्राप्त हुने आर्थिक तथा प्राविधिक स्रोत साधन प्राप्त गर्न आवश्यक सहजीकरण तथा समन्वय गरिनेछ ।

(४) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा जनसहभागीता जुटाईनेछ ।

(५) गाउँपालिकाले जलाधार व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयन गर्दा आफ्नो क्षेत्रभित्रका उपभोक्ता, निजी क्षेत्र, सामुदायिक संघ संस्था, सहकारी संस्था तथा गैरसरकारी क्षेत्रको परिचालन र समन्वय लाई प्रोत्सहान गर्नेछ ।

(६) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमनको लागि समन्वय गर्न गाउँपालिकाले जलवायु तथा जलाधार व्यवस्थापन ईकाई गठन गरी फोकल पोईन्ट तोक्नेछ ।

११. जलवायु परिवर्तन उत्थानशीलता विकास सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनः (१)

जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने असरहरूको अनुकूलन तथा पारिस्थितिकीय प्रणाली एवं स्थानीय समुदायको उत्थानशीलता विकासका लागि जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा आन्तरिकीकरण गरिनेछ ।

(२) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा समावेश भएका जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशीलता विकास, दिगो जिविकोपार्जन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई गाउँपालिकाको बार्षिक योजना, बजेट, खर्च संरचना र अनुगमन तथा मुल्याङ्कन योजनामा मूलप्रवाहीकरण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

(३) जलवायु परिवर्तनका कारणले पर्न सक्ने सम्भावित जोखिम आंकलन गरी जलाधार स्तरमा योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा देहाय बमोजिमका अनुकूलन, समानुकूलन, विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा जलवायु उत्थानशीलता विकासका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

(क) पानीको स्रोतको संरक्षण, बहुआयामिक प्रयोग, पानी किफायती सिंचाई प्रविधि, जल भरण, जल भण्डारणको लागि प्रविधिको विकास;

(ख) सुख्खा क्षेत्रको निम्ति उपयुक्त हुने कृषि बालिको पहिचान गरी प्रवर्द्धन;

- (ग) बाली विविधिकरण, कृषि जैविक विविधताको संरक्षण र प्राङ्गारिक खेती प्रणालीको प्रवर्द्धन;
- (घ) बाली विविधिकृत करेशाबारी एवं घरबगैँचाको विकास तथा प्रवर्द्धन;
- (ङ) बाँझो कृषियोग्य जमिनमा बहुउपयोगी रुख प्रजातिहरू सहितको कृषि वन प्रणालीका विकास,
- (च) जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित बाढी, पहिरो, खडेरी, चट्याङ्ग, वन डढेलो, आगलागी, महामारी लगायतका प्रकोपहरूका अनुगमन, पूर्वानुमान, तथा पूर्व सूचना प्रणाली व्यवस्थापनमा सरोकारवालाहरूसंग सहकार्य तथा समन्वय;
- (छ) जलवायुमैत्री खेती प्रणालीसंग सम्बन्धित परम्परागत ज्ञान, सीप र अभ्यास एवं नविनतम प्रविधिको अभिलेखन, प्रवर्द्धन र विस्तार;
- (ज) न्यून कार्बन उत्सर्जन सम्बन्धि प्रविधिको विकास तथा विस्तार;
- (झ) जलवायुमैत्री वातावरणीय अध्ययन गरी स्थानीयस्तरका विकास निर्माणका परियोजनालाई जलवायु उत्थानशील बनाउन समन्वय तथा संयन्त्रको विकास;
- (ञ) जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन;
- (ट) जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका दुर्लभ तथा लोपोन्मुख वन्यजन्तु र वनस्पति एवं संवेदनशील पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण कार्यलाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा मूलप्रवाहीकरण;

(ठ) वनमा लाग्ने रोग, किरा, खडेरी, डढेलो र मिचाहा प्रजातिको प्रकोपको न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न डिभिजन वन कार्यालय, अनुसन्धानमूलक संघ संस्था र सामुदायिक वनसंग सहकार्य गरिनेछ ।

(ड) भौतिक संरचनाको डिजाईन र निर्माण गर्दा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरूको अनुसरण;

(४) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशीलता विकासका कार्यक्रमहरूको योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा संघीय तथा प्रदेश सरकार, नागरिक समाज, निजी क्षेत्रसंग समन्वय गरीनेछ ।

१२. वातावरणीय सेवा प्रवर्द्धन: (१) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामा गाउँपालिकामा उपलब्ध अनुसूची-६ बमोजिमका वातावरणीय सेवाहरूको पहिचान तथा अभिलेखीकरण गरीनेछ ।

(२) प्रचलित कानून बमोजिम गाउँपालिकामा उपलब्ध जलस्रोत उपयोगको प्रथामिकता निर्धारण गरी पानी मुहान, आहाल, पोखरीहरूको अभिलेखीकरण, दर्ता गरी परम्परागत उपयोग समेतको आधारमा पानीको प्रयोग एवं वितरण गरिनेछ ।

(३) जलाधार स्तरमा उपल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय अन्तरसम्बन्धलाई पहिचान गरी सरोकारवालहरूसंगको समन्वयमा वातावरणीय भुक्तानी संयन्त्रको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याईनेछ ।

(४) जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावको जोखिममा रहेका प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रको एकीकृत संरक्षण र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

१३. जलवायु उत्थानशील दिगो जिविकोपार्जन: (१) संरक्षणमुखी कृषि प्रणाली, कृषि नीजि तथा कबुलयति वन, पशुपालन, प्राकृतिक स्रोत साधनमा

आधारित उद्यमशिलता विकास, जस्ता कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तथा गाउँपालिकाका दीर्घकालीन, बार्षिक तथा आवधिक योजनाहरूमा आन्तरिकीकरण गरीनेछ ।

(२) जलवायु उत्थानशील जिविकोपार्जनका असल अभ्यास तथा सिकाईहरूलाई गाउँ कार्यपालिका तथा विकास साझेदारद्वारा सञ्चालन हुने योजना तथा कार्यक्रमहरूमा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

(३) जलवायु उत्थानशील दिगो जिविकोपार्जनका देहाय बमोजिमका कार्यक्रमहरूलाई प्रथामिकताको आधारमा योजना तथा कार्यक्रमहरूमा समावेश गरिनेछ ।

(क) पानीको स्रोत संरक्षण, जल भरण, जल भण्डारणलाई कृषि प्रणालीसंग आवद्ध गरी पानीको बहुआयामिक प्रयोग गर्दै कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व अभिवृद्धि;

(ख) स्थानीय स्तरमा कृषि सुचना प्रणाली स्थापना गरी मौसम तथा कृषि सम्बन्धी सूचना प्रवाह;

(ग) जलवायु उत्थानशील खेतिपाति प्रविधिको विकास एवं विस्तारमा युवाहरूलाई अभिमुखीकरण तथा क्षमता विकास;

(घ) उपलब्ध ज्ञान तथा प्रविधिको प्रयोग गरी कृषि, वन, पशुपालन जस्ता क्षेत्रलाई रोजगारमूलक वनाउन युवाहरूको क्षमता विकास एवं परिचालन;

(ङ) गरिब, भूमिहिन र सङ्कटासन्न घरधुरीहरूको लागि जिविकोपार्जनका र आयआर्जनका उपायहरू पहिचान गरी कार्यान्वयन;

(च) कृषि तथा पशुपंक्षी विमा लागू गरी जोखिम न्यूनीकरण;

(छ) गहा सुधार तथा उपयुक्त खेती प्रणाली (साल्ट प्रविधि, एकीकृत कृषि वन प्रविधि)

(ज) पानीको उपलब्धता र पहुँच वृद्धि गर्न थोपा सिंचाई, सौर्य सिंचाई, प्लाष्टिक पोखरी, कूलो, तलाउ निर्माण गर्ने र लोप भएका पोखरीहरूको पुनर्स्थापना;

(झ) भौतिक संरचना निर्माण गर्दा उपयुक्त सामग्री तथा प्रविधिको प्रयोग गरी जलवायु उत्थानशील बनाउने;

(ञ) कृषि तथा वन पैदावारमा आधारित साना उद्यमहरूको विकास;

१४. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी व्यवस्था: (१) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना लगायतका योजना तर्जुमा प्रकृत्यामानै महिला, जनजाति, दलित, आदिवासी, सिमान्तकृत समुदायलगायतका लक्षित वर्गको सहभागितालाई अनिवार्य गरिनेछ ।

(२) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना, जलवायु परिवर्तन उत्थानशीलता विकासको योजना, जिविकोपार्जन तथा, क्षमता विकास योजना, कार्यक्रम, खर्च संरचना र बजेट प्रणालीलाई महिला, बालबालिक, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, जेष्ठनागरिक, दलित, लोपोन्मुख, सिमान्तकृत, आदिवासी जनजाति सहित समग्र लक्षित वर्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायि बनाईनेछ ।

(३) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता, सन्धी सम्झौताहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

(४) महिला, बालबालिक, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, जेष्ठनागरिक, दलित, लोपोन्मुख, सिमान्तकृत, आदिवासी जनजाति लगायतका लक्षित वर्गको विवरण संकलन गरी अद्यावधिक गरिनेछ । रोजगारी,

जिविकोपार्जन, सीप तथा क्षमता विकाससंग जोडिएका कार्यक्रमहरूमा लक्षित वर्गको सहभागितालाई जोड दिईनेछ ।

(५) लैङ्गिक तथा समाजिक समावेशीकरणको लागि देहाय बमोजिमका कार्यक्रमहरूलाई आवश्यकताको आधारमा प्रथामिकीकरण गरी सञ्चालनमा ल्याईनेछ ।

(क) जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण र अनुकूलनको लागि कृषक पाठशाला स्थापना गरी महिला तथ सङ्कटासन्न कृषकहरूबीच सूचना, ज्ञान र सीपको आदान-प्रदान;

(ख) लक्षित वर्गलाई सहज कर्जा प्रवाहको लागि नीतिगत व्यवस्था गरी बैकल्पिक धितोको व्यवस्था गर्ने;

(ग) महिला तथा सङ्कटासन्न समुदायलाई कृषि उद्यम सञ्चालन गर्न सहलियत र सहजीकरण उपलब्ध गराउने;

(घ) कृषिमा संलग्न महिला र विपन्नहरूको जोखिम कम गर्नका लागि नवीन उपकरणहरू बनाउने र निजी क्षेत्रसंग सहकार्य गर्ने;

(ङ) कृषि तथा जलाधार संरक्षणको क्षेत्रमा विभिन्न तहमा महिलाहरूको संस्थागत क्षमता विकास तथा नेतृत्व विकास सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन;

(च) व्यापार व्यवसाय तथा उद्यमहरूमा महिला र सङ्कटासन्नताको सहभागीता अभिवृद्धि गर्ने, प्राविधिक ज्ञान तथा सीप विकास गर्न तालिमहरू सञ्चालन गर्ने, महिलाको नाममा उद्योग दर्ता गर्ने प्रकृत्यालाई प्रोत्सहान तथा सरलीकरण;

(छ) जलाधार व्यवस्थापन, दिगो वन व्यवस्थापन, तथा वातावरणीय सेवाको विकासबाट प्राप्त हुने रोजगारीमा महिलाको सहभागीता बढाउने;

(ज) पानीका संरचनाहरुको मर्मत संभार सम्बन्धी प्राविधिक क्षमता विकास गर्ने प्लम्बिङ्ग, मेशीनरी, सुपरीवेक्षण सेवा प्रदायकहरुमा महिलाको संख्या वृद्धि;

(झ) विपद् प्रतिकार्यको लागि गठन हुने समिति, कार्यदल र समुहहरुमा महिला तथा सङ्गटासन्नताको प्रतिनिधित्व वृद्धि;

(ञ) जलवायु परिवर्तनका कारण स्वास्थ्य तथा सरसफाईमा पर्ने असरहरुको बारेमा जनचेतना अभिवृद्धि;

(६) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, दिगो जिविकोपार्जन, स्वास्थ्य तथा खानेपानी, सरसफाई जस्ता सामाजिक विकासका योजना तथा कार्यक्रमहरुमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणसंग सम्बन्धि अनुसूची-७ मा उल्लेख गरिएका सूचकहरुको नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

१५. सीप तथा क्षमता विकास र प्रविधि हस्तान्तरण: (१) जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा उत्थानशीलता विकास, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी परम्परागत ज्ञान तथा सीपको अभिलेखीकरण गरी एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनाहरुमा अन्तरिकीकरण गरिनेछ ।

(२) गाउँपालिका स्तरमा जलवायु तथा विपद् ज्ञान केन्द्र स्थापना गरी कार्य अनुभव, अध्ययन, अनुसन्धान तथा व्यवहारिक शिकाई गर्ने र त्यस्ता शिकाईहरुलाई कार्यक्रम तर्जुमा तथा कर््यान्वयनमा प्रयोग तथा आन्तरिकीकरण गरिनेछ ।

(३) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन, स्थानीय स्तरका जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यहरु स्थानिय रुपमा वडा तहबाटै सञ्चालन तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउन स्थानीय वडा तहको संस्थागत संरचना

विकास गर्नेतथा स्थानीय तहका पदाधिकारीहरु, कर्मचारी र सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

(४) सङ्घटन स्थानीय समुदायलाई जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तनका विविध पक्षमा सुसूचित गर्न तथा क्षमता अभिवृद्धिको लागि अनुसन्धानमूलक संघ संस्था, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, सहकारी क्षेत्र एवम् नागरिक समाजसंगको समन्वयमा जनचेतना, तालिम तथा सशक्तीकरण कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

(५) जलवायु परिवर्तनका लागि उपलब्ध प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोतमा सङ्घटन घरधुरी तथा लक्षित वर्गको पहुँच बढाउन औपचारिक, अनौपचारिक, दूर शिक्षा, खुला तथा स्थलगत शिकाईको माध्यमबाट स्थानीय सङ्घटन व्यक्ति, परिवार र युवाको क्षमता विकास गरी परिचालन गरिनेछ ।

(६) कृषि, वन, पशुपालन, सरसफाई, स्वास्थ्य लगायतको क्षेत्रमा सुख्खा तथा खडेरी प्रतिरोधात्मक एवं पानी किफायति आधुनिक प्रविधिहरुको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

१६. सुशासन प्रवर्द्धन (१) एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना अन्तर्गत उपभोक्ता समिति तथा लाभान्वित समुदाय मार्फत सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरुको परियोजनाको सुरु तथा अन्त्यमा गाउँपालिका वा वडास्तरीय प्रतिनिधिको रोहबरमा सार्वजनिक सुनुवाईको आयोजना गरी अनुसूची-८ बमोजिमको योजना, कार्यक्रम तथा वित्तिय विवरणहरु सार्वजनिक गरिनेछ । सार्वजनिक सुनुवाईबाट प्राप्त राय सुझावहरुलाई योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रणालीमा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

(२) ठेक्का प्रकृयाबाट निजी क्षेत्र मार्फत सञ्चालन हुने कार्यक्रमको हकमा प्राविधिक तथा वित्तिय अनुगमनका क्रममा उपयुक्त खरिद प्रकृया अवलम्बन नगरेको र मितव्ययीतामा हास आएको, स्वीकृत डिजाईन तथा

लागत अनुमानभन्दा कमसल काम गरेको,बजार भाउभन्दा अधिक मुख्यमा खरिद गरेको, तोकिएको समयमा कार्य सम्पन्न नहुने देखेमा भुक्तानी सच्याउन सुझाव पेश गरिनेछ ।

(३) योजनासंग सम्बन्धित भुक्तानी प्रकृत्यालाई विद्युतीय एवं बैङ्क मार्फत गर्ने व्यवस्था मिलाउने र कार्यसम्पन्नताको आधारमा भुक्तानी गरिनेछ ।

(४) आयोजना कार्यान्वयन स्थलमा आयोजनाको जानकारी सहितको सूचना पार्टी राखिनेछ । गाउँपालिकाको वेवसाईटमा आयोजको डिजाईन, लागत अनुमान, सञ्चालन अवधि सहितको जानकारी राखिनेछ ।

(५) आयोजना सम्बन्धि स्थानीय समुदायले गुनासो तथा उजुरी प्राप्त दिन सक्ने गरी संयन्त्र विकास गरी गुनासो तथा उजुरीको यथोचित संवोधन गरिनेछ ।

१७. एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन सञ्चित कोषः (१)
गाउँपालिका अन्तर्गत जलाधार तथा जलवायु परिवर्तन सञ्चित कोषको स्थापना गरिनेछ ।

(२) कोषमा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत, संघ तथा प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकायबाट प्राप्त हुने अनुदान, वन पैदावार, खानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्राप्त रोयल्टी, विकास साझेदार तथा दातृ निकायबाट प्राप्त सहयोग, दान दातव्य, चन्दा, कार्यक्रमको कार्यान्वयनबाट बचत हुने रकम जम्मा गरिनेछ ।

(३) सञ्चित कोषको रकमलाई संरचनाहरूको मर्मत संभार, लक्षित वर्गको जिविकोपार्जन, लैङ्गिक तथा समाजिक समावेशीकरण, जलवायु परिवर्तन उत्थानशीलता विकास कार्यमा खर्च गरिनेछ ।

(४) कोषको सञ्चालनको लागि प्रचलित कानून बमोजिम कोष सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि बनाई सोही कार्यविधि बमोजिम सञ्चालन गरिनेछ ।

१८. सहभागितामूलक योजना तर्जुमा गरिने: (१) जलवायु परिवर्तन तथा जलाधार व्यवस्थापन बहु आयामिक र बहुक्षेत्रगत विषय भएको हुँदा गाउँपालिकाले जलाधार व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्दा गाउँपालिका क्षेत्र अन्तर्गत कार्य सञ्चालन गरी रहेका तीनवटै तहका सरकार, गैर सरकारी संस्था, विकास साझेदार संस्था र समुदायमा आधारित संगठित संस्था, निजी तथा सहकारी क्षेत्र, नागरिक समाज अधिकारी/प्रतिनिधिहरूलाई सहभागि गराई समन्वायत्मक रूपले एकीकृत र नतिजामूलक योजना तर्जुमाको व्यवस्था मिलाईनेछ ।

(२) योजना कार्यान्वयनमा बहु क्षेत्रगत निकायहरूको सहकार्य र समन्वय रहने भएकोले संघ प्रदेश र स्थानीय स्तरका कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत र समन्वायत्मक तवरले कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१९. एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन समन्वय संयन्त्रको गठन तथा संस्थागत संरचना (१) जलाधार क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनका लागि योजना तर्जुमा तथा छनौट, योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन मर्मत सम्भार जस्ता कार्यहरूको सहजीकरण र समन्वयका लागि देहाय अनुसारको एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन समन्वय संयन्त्र गठन गरिनेछ ।

१. गाउँपालिका, अध्यक्ष -संयोजक
२. गाउँपालिका उपाध्यक्ष -सह-संयोजक
३. जिल्ला समन्वय समितिको महिला प्रतिनिधि -सदस्य
४. प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, गाउँपालिका -सदस्य
५. प्रमुख/अधिकृत प्रतिनिधि, वृहत जलाधार

- व्यवस्थापन केन्द्र (कोशी) -सदस्य
६. प्रमुख/अधिकृत प्रतिनिधि, डिभिजन वन कार्यालय -सदस्य
७. प्रमुख/अधिकृत प्रतिनिधि भू तथा जलाधार
व्यवस्थापन कार्यालय - सदस्य
८. प्रमुख/अधिकृत प्रतिनिधि, कृषि ज्ञान केन्द्र -सदस्य
९. विपद् व्यवस्थापन समितिको संयोजक -सदस्य
१०. संयोजकले तोकेको सम्बन्धित क्षेत्रको अनुभवि महिला -सदस्य
११. गाउँ कार्यपालिकाको महिला प्रतिनिधि दुई जना-सदस्य
१२. गाउँपालिकाको योजना शाखा प्रमुख -सदस्य सचिव

द्रष्टव्यः जलाधार व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनसंग सम्बन्धित अन्य संगठित संघ संस्थाहरु, सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरु, नागरिक समाजलगायत अन्य समुदायमा आधारित समुहलाई समावेशीको सिद्धान्त अनुसार आमन्त्रित सदस्यको रूपमा आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

२०. समन्वय संयन्त्रको काम, कर्तव्य र अधिकार: (१) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन समन्वय संयन्त्रको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

(क) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यको लागि स्थानीय, प्रादेशिक र संघीय सरकार, निजी तथा सहकारी क्षेत्र, नागरिक समाज र अन्य सरोकारवाला निकायहरूसंग समन्वय गरी एकीकृत रूपमा योजना तथा बजेट तर्जुमा, कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने;

(ख) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको लागिदीर्घकालीन तथा आवधिक योजना तयार पारी सो को आधारमा बार्षिक योजना निर्माण गर्ने;

(ग) गाउँपालिका क्षेत्रभिन्न कार्यरत सरकारी तथा गैर सरकारी व्यक्ति, संस्था तथा निकायहरूबीच समन्वय गरी एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धि क्रियाकलापहरू परिणाममुखी र प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्ने;

(घ) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका लागि स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय स्तरका सरकारी, गैर सरकारी एवं विकास साझेदारसंग आर्थिक एवं प्राविधिक स्रोत तथा सहयोगको को लागि आवश्यक समन्वय, सहकार्य तथा पहल गर्ने;

(ङ) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकामा एक प्राविधिक कार्य समुह (Technical Working Group-TWG) गठन गरी प्राविधिक रूपमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था मिलाउने

(च) जलवायु उत्थानशील जिविकोपार्जनका लागि जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यहरूलाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका कार्यहरूमा समावेश गर्ने;

(छ) दफा १४ बमोजिमको कोषको स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धमा आवश्यक कार्यहरू गर्ने;

(ज) एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रमका लागि आवश्यकता अनुसार नीति, रणनीति, मार्गदर्शन, खर्च संरचना, तथा कार्यविधि तयार गर्ने

।

परिच्छेद-५

अनुगमन तथा मुल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्था

२१. अनुगमन संयन्त्रबाट हुने अनुगमन तथा मुल्याङ्कन (१) यस निर्देशिकामा उल्लिखित व्यवस्थाको पालना भए नभएको, एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयन, सञ्चालित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारीता तथा असर मापन सम्बन्धमा समन्वय संयन्त्रले सरोकारवाला व्यक्ति, संस्था तथा निकायसंगको छलफल, रेकर्डहरूको अध्ययन, स्थलगत अनुगमन अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) योजना तथा बार्षिक कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी बनाउन समन्वय संयन्त्रले कम्तिमा चार महिनामा र आवश्यकता अनुसार अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने र सो को प्रतिवेदन गाउँ कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ । गाउँ कार्यपालिकाले सो प्रतिवेदन प्रदेश तथा संघीय सरकारको सम्बन्धित निकायमा पठाउनु पर्नेछ ।

२२. स्वः मुल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेः (१) स्वीकृत योजना बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्था, निकाय तथा सरोकारवालाहरूले गाउँपालिकाभित्र सञ्चालित एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित कार्यक्रमको स्वः मुल्याङ्कन गरी सो को प्रतिवेदन अनुगमन संयन्त्र समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश हुन आएको प्रतिवेदनउपर गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयले अध्ययन गरी आवश्यक राय सुझाव तथा सिफारिस गर्न सक्नेछ र उक्त राय सुझावको कार्यान्वयन गर्नु सम्बन्धित संस्था, निकाय तथा सरोकारवालाको कर्तव्य हुनेछ ।

२३. अनुगमनको लागि टोली खटाउन सक्नेः अनुगमन संयन्त्रले गाउँपालिकाभित्र सञ्चालित कार्यक्रमहरूको अनुगमनको लागि सम्बन्धित वडा अध्यक्षको

संयोजकत्वमा प्राविधिक कर्मचारी सम्मिलित अनुगमन टोली वा दफा १९ को खण्ड (ड) बमोजिमको प्राविधिक कार्य समुह गठन गरी अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

२४. प्राविधिक सहयोग लिन सक्ने: एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना, विषयगत योजना गाउँपालिकाको आन्तरिक जनशक्तिबाट गर्न संभव नभएको अवस्थामा सम्बन्धित विषय विज्ञहरु वा संस्था वा परामर्शदाताको सहयोग लिन सकिनेछ ।
२५. निर्देशन दिन सक्ने: गाउँ सभाले जलाधार व्यवस्थापन समन्वय संयन्त्रको काम कारवाही सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ । गाउँ सभाबाट प्राप्त निर्देशनको पालना गर्नु समन्वय संयन्त्रको कर्तव्य हुनेछ ।
२६. प्रचलित कानून लागू हुने : यस कार्यविधिमा भएको व्यवस्था प्रचलित कानूनसँग बाँझिएमा प्रचलित कानूनको व्यवस्था लागू हुनेछ ।
२७. संसोधन: गाउँ कार्यपालिकाले यस निर्देशिकामा उल्लेखित केही विषयहरु थपघट गर्नुपर्ने भएमा आवश्यकता र औचित्यको आधारमा संसोधन गर्न सक्नेछ ।
२८. खारेजी र बचाउ: यस निर्देशिका लागू हुनु अघि गरेका काम कारवाहीहरु यसै निर्देशिका बमोजिम भए गरेको मानिनेछ ।

अनुसूची-१

(दफा ३ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

जलाधार व्यवस्थापनमा गाउँपालिकाको अधिकार

१. स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू
२. स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख सङ्कलन तथा व्यवस्थापन
३. वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता
४. खानेपानी तथा साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक उर्जा, स्थानीय स्तरको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा मानुकूलन
५. विपद् व्यवस्थापन
६. जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण
७. स्थानीय स्तरमा औषधिजन्य वनस्पति, जडीबुटी र अन्य औषधिजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र वितरण
८. स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई प्रणालीको सञ्चालन तथा मर्मत सम्भार, सेवा शुल्क निर्धारण र सङ्कलन सम्बन्धी व्यवस्थापन
९. पानीघट्ट, कुलो, पैनी जस्ता सेवा सञ्चालनबाट प्राप्त रोयल्टी सङ्कलन
१०. वन, जङ्गल, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गी, जल उपयोग, वातावरण, पर्यावरण तथा जैविक विविधता सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन
११. स्थानीयस्तरमा नदी किनार, नदी उकास, नहर किनार तथा सडक किनारामा वृक्षारोपण व्यवस्थापन
१२. स्थानीय स्तरमा खाली जग्गा, पाखा, वा क्षेत्रमा वृक्षारोपण, सम्भार, उपयोग तथा व्यवस्थापन
१३. स्थानीय स्तरको जोखिम न्यूनीकरण
१४. स्थानीय स्तरमा हरियाली प्रवर्द्धन
१५. स्थानीय स्तरमा वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण

१६. गरिबी निवारण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, नियमन र अध्ययन अनुसन्धान
१७. गरिब घरपरिवार पहिचान सम्बन्धी स्थानीय सर्वेक्षण, सूचना व्यवस्थापन र नियमन
१८. संघीय तथा प्रदेश कानून बमोजिम स्थानीय स्तरको भू-उपयोग नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन
१९. संघीय तथा प्रदेशको मापदण्डको अधिनमा रही व्यवस्थित बस्ती विकासका लागि कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन, एकीकृत बस्ती विकासका लागि जग्गाको एकीकरण तथा जग्गा विकास र व्यवस्थापन
२०. स्थानीय स्तरमा अव्यवस्थित बसोबास व्यवस्थापन

अनुसूची-२

(दफा ४ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

गाउँपालिकाबाट प्राविधिक ज्ञान, सेवा र आर्थिक सहयोग लिन चाहानेले दिने निवेदनको ढाँचा

श्री अध्यक्षज्यू

मानेभङ्ग्याङ्ग गाउँपालिका

प्रस्तुत विषयमा यस गाउँपालिकाको मेरो/हाम्रो स्वामित्वमा रहेको निम्न लिखित जग्गामा निम्न लिखित कामहरू गर्न निम्न बमोजिमको प्राविधिक ज्ञान तथा आर्थिक सहयोग आवश्यक भएको सो उपलब्ध गराई दिनु हुन निवेदन पेश गरेको छु/छौं ।

(१) जग्गाको विवरण

(क) क्षेत्रफल

(ख) सिमाना

(ग) चार किल्ला

(२) कामको विवरण

(क)

(ख)

(ग)

(३) आवश्यक प्राविधिक ज्ञान र सेवाको विवरण

(क)

(ख)

(ग)

(४) लाग्ने खर्चको विवरण

(क) जम्मा लाग्ने रकम

(ख) आफुले व्यहोर्ने रकम

(ग) आर्थिक सहयोग माग गरेको रकम

निवेदकको

दस्तखत

पुरा नामः

मितिः

अनुसूची-३

(दफा ५ को उपदफा (२) संग सम्बन्धित)

गाउँपालिकामा योजना कार्यान्वयनको अनुमतिको लागि दिईने निवेदनको ढाँचा
श्री अध्यक्षज्यू

मानेभन्ज्याङ गाउँपालिका

यस मानेभन्ज्याङ गाउँपालिकामा निम्नानुसारको आयोजना कार्यान्वयनको अनुमति
उपलब्ध गराउने व्यवस्थाको यो निवेदन पेश गरेको छु/छौ ।

क.आयोजनाको विवरण

१. आयोजनाको नाम

२. आयोजना सञ्चालनसंग सम्बन्धित पक्षहरू (उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी
संस्था, दातृ निकाय)

३. ठेगाना

४. उद्देश्य

५. आयोजना स्वीकृत गर्ने निकाय

६. आयोजना सुरु हुने मिति

७. आयोजना सम्पन्न हुने मिति

८. आयोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुने मुख्य कार्यक्रमहरूको विवरण

ख.आयोजनाको लागत सम्बन्धि विवरण

१. अनुमानित लागत रकम रु.

२. लागत व्यहोर्ने श्रोतहरू रु.

३. जनश्रमदानको अंश रु.

ग. निर्माण सामग्रीको विवरण:

सि.नं.	निर्माण सामग्री व्यहोर्ने निकाय	सामग्रीको नाम	परिमाण	जम्मा रु.	कैफियत

सि.नं.	निर्माण सामग्री व्यहोर्ने निकाय	सामग्रीको नाम	परिमाण	जम्मा रु.	कैफियत
१	गैर सरकारी संघ संस्थाबाट				
२	समुदायमा आधारित संस्थाबाट				
३	विदेशी दातृ निकायबाट				
४	उपभोक्ता समितिबाट				
५	अन्य				

घ. आयोजनाबाट लाभान्वित हुने

१. घर परिवार संख्या

२. जनसंख्या, महिला..... पुरुष..... लक्षित
वर्ग.....

ड. उपभोक्ता समिति र गैर सरकारी संस्थाको विवरण:

१. गठन भएको मिति:

२. पदाधिकारीको नाम र ठेगाना

च. संलग्न कागजातहरू:

१. उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था वा सम्बद्ध निकायबीच भएका
सम्झौताका शर्तहरू

२. स्वीकृत आयोजना प्रतिवेदन

निवेदक

नाम:

पद:

ठेगाना:

संस्थाको छाप

अनुसूची-४

(दफा ८ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजनामाको खाका

१. एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना औचित्य
२. जलाधार व्यवस्थापन योजनाको आवश्यकता उद्देश्य, क्षेत्र
३. एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनका सिद्धान्तहरु
४. जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा विधि
५. जलाधार क्षेत्रको वस्तुगत अवस्थाको विश्लेषण:
 - भौगोलिक अवस्था
 - माटो, चट्टान तथा भौगर्भिक अवस्था
 - जलवायु तथा जलवायु परिवर्तनको विश्लेषण
 - भू-उपयोग तथा भू-उपयोग परिवर्तन, जलाधारको उत्पादन तथा उत्पादकत्व
 - जलस्रोतको अवस्था,
 - मुख्य पारिस्थितिकीय प्रणाली तथा सेवाहरु,
 - सामाजिक-आर्थिक अवस्था,
 - जलाधार क्षेत्रमा उपलब्ध भौतिक संरचनाहरु
६. लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण
 - जलाधारमा बसोबास गर्ने घरधुरीहरुको लैङ्गिक आय
 - लैङ्गिक अवस्था अनुसार रोजगार तथा श्रमको अवस्था
 - खानेपानीको उपलब्धता तथा महिलाहरुको पहुँच
 - उपलब्ध वित्तिय स्रोत एवं संसाधनहरुमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण
७. जलाधार क्षेत्रका समस्याको पहिचान तथा विश्लेषण

द. लक्षित रणनीति तथा कार्यक्रमहरू

- जलस्रोतको दिगो संरक्षण, व्यवस्थापन तथा सदुपयोग
- दिगो भू-उपयोग व्यवस्थापन
- जिविकोपार्जनका माध्यमहरूको विविधिकरण, आम्दानी तथा रोजगार प्रवर्द्धन
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण, अनुकूलन तथा उत्थानशीलता विकास
- विपद व्यवस्थापन
- दिगो पुर्वाधार विकास
- एकीकृत सामाजिक विकास
- लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि
- अन्तरसम्बन्धित कार्यमूलक अनुसन्धान तथा प्रसार

सन्दर्भ सामग्रीहरू

अनुसूचीहरू

अनुसूची-५

(दफा ८ को उपदफा (३) संग सम्बन्धित)

जलाधार क्षेत्रको प्रथामिकीकरणका आधारहरू

क्र.सं	आधारहरू	कूल अङ्क	प्राप्त गर्ने अङ्क			
१	गरिवीको सूचाङ्क (कूल जनसंख्यामा गरिवको अनुपात)	१०	८०% भन्दा बढी (१०)	८०%-५०% (७.५)	५०%-२०% (५)	२०% भन्दा कम (२.५)
२	लक्षित वर्ग (कुल जनसंख्यामा लक्षित वर्गको अनुपात)	१०	४० प्रतिशत भन्दा बढी (१०)	२०-४० (५)	२० प्रतिशत भन्दा कम (३)	-
३	१० रोपनी भन्दा कम जग्गा भएका घरधुरीहरू	१०	>८०% (१०)	५०-८०% (५)	<५०% (३)	-
४	वन क्षेत्रको अवस्था तथा उपयोग	५	अत्याधिक दोहन (५)	बढी प्रयोग भएको (३)	सचित प्रयोग (२)	
५	वहु प्रकोप (खडेरी, बाढी, पहिरो, डढेलो)	१५	अत्याधिक समस्याग्रस्त (१५)	समस्याग्रस्त (१०)	न्यून प्रभाव (५)	-
६	बर्षाको पानीमा निर्भर हुने क्षेत्र	१५	९० प्रतिशत भन्दा बढी (१५)	८०-९०% (१०)	७०-८०% (५)	७०% भन्दा कम (०)
७	पानीको उपलब्धता	१०	स्रोत नभएको (१०)	सिमित स्रोत भएता पनि समस्या भएको (५)	आंशिक रुपमा उपलब्ध भएको (५)	-
८	क्षतिग्रस्त भूमि	१५	>२०% (१५)	१०-२०% (१०)	<१०% (५)	-
९	जमिनको उत्पादन क्षमता	१५	कम उत्पादकत्व भएको र	औषत उत्पादकत्व भएको र	उत्पादकत्व बढी भएको र जलाधार	

			जलाधार व्यवस्थापन मार्फत उल्लेख्य रूपमा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने (१५)	जलाधार व्यवस्थापन मार्फत उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने क्षेत्र (१०)	व्यवस्थापन मार्फत केही मात्रामा उत्पादकत्व वृद्धि गर्न सकिने क्षेत्र (५)	
१०	जलाधार व्यवस्थानका कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका जलाधार क्षेत्रसंगको सामिप्यता	१०	जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रम सञ्चालन भएका जलाधार क्षेत्रसंग जोडिएको (१०)	जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रम सञ्चालन भएका जलाधार क्षेत्रसंग नजोडिएको (५)	-	-
११	लघु जलाधार क्षेत्र	१५	५ भन्दा बढी लघु जलाधार क्षेत्र (१५)	३-५ वटा लघु जलाधार क्षेत्र (१०)	२-३ वटा लघु जलाधार क्षेत्र (१०)	

अनुसूची-६

(दफा ११ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

गाउँपालिकामा उपलब्ध वातावरणीय सेवाहरुको सूची

क. जलाधार क्षेत्रले उपलब्ध गराएका वातावरणीय सेवाहरु

१. विद्यमान जैविक विविधताको संरक्षण
२. जलाधार संरक्षण तथा पानीको गुणस्तर तथा स्रोतमा सुधार
३. क्षतिग्रस्त भूमिको पुनरुत्थान तथा प्राकृतिक सौन्दर्यको सुधार
४. पर्यापर्यटनमा योगदान
५. जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता विकास
६. विद्युत उत्पादनमा योगदान
७. मत्स्यपालन तथा जिविकोपार्जनमुखी सेवाहरु

द. कार्वन सञ्चिति

ख. वातावरणीय सेवाहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित सरोकारवालाहरु

१. गाउँपालिका
२. डिभिजन वन कार्यालय
३. भू-संरक्षण कार्यालय
४. जलविद्युत आयोजनाहरु
५. पर्यापर्यटन क्षेत्रसंग सम्बन्धित निकायहरु
६. जिविकोपार्जनमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने संस्था तथा निकायहरु
७. कार्वन व्यापारमा संलग्न संघ संस्था तथा निकायहरु

अनुसूची-७

(दफा १३ को उपदफा (६) संग सम्बन्धित)

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सूचकहरू

क्र.सं.	सूचक	अङ्क	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याईका आधारहरू
१	एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिले सहभागीता भएको छ वा छैन			
२	योजनाहरू तर्जुमा गर्दा महिला तथा बच्चितिकरणमा परेका समुदायको सुझाव लिईएको छ वा छैन			
३	योजना तथा कार्यक्रममा भएका लैङ्गिक तथा समावेशीकरण सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको बारेमा लक्षित वर्ग तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण भएको वा नभएको			
४	क्षमता विकास कार्यक्रमहरूमा सहभागी छनौट गर्दा लैङ्गिक तथा सामाजिक बच्चितिकरणमा परेका व्यक्ति र समुहलाई विशेष प्रथिमकता दिने गरिएको छ वा छैन			
५	जलाधार व्यवस्थापन योजनाहरूमा लक्षित वर्गको आर्थिक तथा सामाजिक हैसियतमा परिवर्तन ल्याउने व्यवस्था उल्लेख भएको छ वा छैन			
६	जलाधार व्यवस्थापन योजनामा लक्षित वर्गको छुट्टै आवश्यकता पहिचान गरी			

	विशेष कार्यक्रमहरू प्रस्ताव गरिएको छ वा छैन			
७	जलाधार व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनको सन्दर्भमा हुने भेला, सार्वजनिक परीक्षणमा महिला सदस्यको सहभागीता हुने गरेको छ वा छैन			
८	उपभोक्ता समिति, अनुगमन समिति लगायतका समितिहरूमा महिलाको न्यूनतम ३३ प्रतिशत सहभागीता छ वा छैन			
९	समन्वय संयन्त्र तथा अनुगमन समितिले अनुगमनका सूचकहरू बनाउँदा लैसास सम्बन्धी सूचकहरू समावेश गरी सूचकहरू बनाएको छ वा छैन			
१०	लैङ्गिक तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितिकरणमा परेका व्यक्ति तथा समुहको उत्थानको लागि तर्जुमा भएका कार्यक्रम तथा बजेटको कार्यान्वयन पूर्ण रूपमा भएको छ वा छैन			
११	सञ्चित कोषको रकम लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा खर्च भएको छ वा छैन			
१२	महिला तथा वञ्चितिकरणमा परेका समुदायको आवश्यकता पूरा गर्नको लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको छ वा छैन			

अनुसूची-द

(दफा १५ को उपदफा (१) संग सम्बन्धित)

सार्वजनिक सुनुवाईमा सार्वजनिक गरिने विषयहरू

भेलाको उपस्थितिको लागि सूचना जारी गरेको मिति:

सूचनाको माध्यम:

सूचना प्रवाह गरिएका स्थान:

सार्वजनिक परिक्षण गरिएको मिति:

सार्वजनिक परीक्षणमा उपस्थित सहभागीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम तथा ठेगाना	पद	दस्तखत

छलफलका विषयहरू:

१. आयोजनाको हालसम्मको भौतिक प्रगती (सेवा तथा सामग्री)
२. गरिद गरिएका सामग्री, भुक्तानी विवरण
३. कार्यान्वयनको समयमा भएका समस्या
४. डिजाईन आदिमा परिवर्तन भए सो को विवरण
५. सामग्री/सेवा खरिद गर्दा अपनाईएको विधि प्रकृया
६. आयोजना सञ्चालन अवधिमा भए गरेका निरीक्षण तथा अनुगमन

छलफलबाट गरिएका निर्णयहरू

- १.
- २.
- ३.

उपभोक्ता समितिको अध्यक्षको सही
उपभोक्ता समितिको सचिवको सही
गाउँपालिका प्रतिनिधिको नाम, पद र सही
वडा प्रतिनिधिको नाम, पद र सही